

Martzy Johanna hegedűművésznő, a szépség szenvedélyes szolgálója

 Kovács Ilona

Martzy Johanna hegedűművésznővel való első „találkozásomat” tulajdonképpen a technika folyamatos fejlődésének köszönhetem: mivel egyre nehezebb CD-lemezekkel illusztrálni a zenetörténet órákon elhangzottakat (a manapság forgalomban lévő laptopokban már nincs CD-olvasó, és a CD-lejátszó is voltaképpen már elavultnak számít), így egyre inkább az internet segítségét veszem igénybe. Nem olyan régen így akadtam rá a művésznő előadásában egy ritkaságra, Darius Milhaud *Saudades do Brasil* (op. 67) szvitjének Ipanema című tételére. Egy másik alkalommal szintén találkoztam a nevével, ekkor J. S. Bach Chaconne-jának részletére bukkantam, melyet az első pár ütem intonációs bizonytalanságai ellenére is lenyűgöző interpretációnak tartok. A számomra ismeretlen, ám magyar hangzású név felkeltette az érdeklődésemet és gyors kattintások után még jó pár darabot találtam a művésznővel, többek között (a teljesség igénye nélkül) a Brahms- (op. 77) és a Dvořák-hegedűversenyt (op. 53), J. S. Bach E-dúr hegedűversenyt (BWV 1043), Franz Schubert C-dúr fantáziáját (D. 934), César Franck A-dúr szonátáját. Bevallom, nem ismertem a nevét, ezért rákerestem, de meglehetősen szegényes anyagot találtam róla. Az interneten nem lehet sok mindent fellelni, mégis, a hiátust azóta egy nagy lelkesedéssel megírt könyv, L. Beke Ágnes 2021-ben megjelent Martzy Johanna-monográfiája enyhíti.¹ A szerző aprólékos munkával gyűjtötte össze a hegedűművésznővel kapcsolatos dokumentumokat, fotókat, plakátokat, hangversenykritikákat, a Martzy-családi gyűjteményéből származó legkülönbözőbb iratokat, mi több, sok helyre – például Martzy Johanna szülővárosába – személyesen is elment információkért.

Ki is volt Martzy Johanna? Nem túlzás azt állítani, hogy a 20. század egyik legtehetségesebb hegedűművésze, akinek hegedűjátékáról a legnagyobb muzikusok – például Hubay Jenő, Willem Mengelberg, Fricsay Ferenc, Ernest Ansermet, Glenn Gould, hogy csak néhányat említsek – beszéltek szuperlatívuszokban. Mégis, manapság már nem nagyon tudunk róla. Művészetének

munkásságának elfelejtése nagy részben annak köszönhető, hogy a 2. világháború után a Magyarországon kialakult történelmi szituáció finoman szólva sem kedvezett az olyan művészek itthoni recepciójának, akik Nyugaton keresték a boldogulást. Martzy Johanna 1944 novemberében hagyta el Magyarországot, utána pedig – két budapesti fellépéstől eltekintve 1969 végén – már nem lépett fel Magyarországon. (A Kádár-kormánnyal kényszerűségből kialakított hangversenyekért cserébe édesanyja és Antónia nővére így kaphatott útlevelet Svájcba.)

Voltaképpen már Martzy Johanna megszületése is csoda volt. Édesanyja négy egészséges gyermek világra hozatala után ismét várandós lett, az orvosok pedig azt tanácsolták neki, hogy inkább vetesse el a magzatot. Az ok: komoly betegség támadta meg az anya szervezetét, tüdőbajos lett. Mivel a Martzy-szülők mélyen vallásosak voltak, ezért nem tettek eleget az orvosi intelemnek, így jöhetett világra Johanna 1924. október 26-án Temesváron. A gyerekekről hamar kiderült, hogy kivételes tehetség a zenében. Brandeis József, a temesvári zenei élet egyik kiválósága 1930-1932 között tanította a hegedülés alapjait a kislánynak. A kis Johanna olyan szédületesen gyors fejlődést mutatott, hogy a szülők gondoltak egy nagyot és felutaztak Budapestre, hogy megmutassák gyermekük hegedűjátékát Hubay Jenőnek. Hubayt, a Zeneakadémia főigazgatóját lenyűgözte a kislány tehetsége. „Kislány, ha te szorgalmasan és jól gyakorolsz, 10 év múlva a világ első tíz hegedűsének egyike leszel. Ha nem jól dolgozol, akkor is jó hegedűs lehetsz, de nem kiemelkedő. Rajtad áll, hogy mit választasz.” – idézi a könyv Hubayt (9.). A főigazgató tanártársát, Zsolt Nándort bízta meg a kislány oktatásával. A hegedűprofesszor lelkiismeretesen – 1936-ban bekövetkezett haláláig – irányította Martzy Johanna hegedűtanulmányait és ahogy a könyvben olvashatjuk, még halálos betegen is foglalkozott vele (51.). 1936 szeptemberétől Gábrriel Ferenc vette át az akkor tízéves leány tanítását, és vele készült fel Johanna 1942-ben megtar-

¹ A magyar nyelvű irodalomban egy – a Zenekarban – Rakos Miklós tollából megjelent tanulmány jelent üdítő kivételt: „Marty Johanna”. *Zenekar*, XIV. évfolyam 5. szám, 2007/5, 23–27.

tott diplomakoncertjére is. Zeneakadémiai tanulmányai alatt több művészeti díjat nyert (1940 – Hubay-pályázat: megosztott 2. díj; 1941 – Reményi-díj; 1942 – Hubay-pályázat: 1. díj). Életének legnagyobb győzelmét azonban kétségkívül Genfben aratta, ahol 1947-ben megnyerte a Nemzetközi Zenei Versenyt. Ezzel voltaképpen szabad belépőt kapott a világ legrangosabb hangversenytermeibe és elindult nemzetközi karrierje. Koncertek sokaságát adta, a legnagyobb lemezcégekkel (Deutsche Grammophon, EMI) készített lemezfelvételeket. Ma is ikonikus interpretációnak számít a Fricsay Ferencsel rögzített Dvořák-hegedűverseny a Deutsche Grammophonnal 1953-ból, és Martzy Johanna mondhatta el magáról, hogy ő volt az első nő, aki J. S. Bach mind a hat szólóhegedűre írt darabját lemezere játszotta. Birtokába került egy kivételes hangszer is, második férjének, Daniel Tschudinak köszönhetően, aki szenvedélyes hangszergyűjtő hírében állt. Az 1733-ban készült (Salabue elnevezésű) Carlo Bergonzi-hegedűvel igazán egymásra talált hangszer és megszólaltatója. Martzy Johannának vékony testalkata ellenére szinte férfiasan erős keze volt, nagy, hosszú ujjakkal, a dinamikai tartomány minden szegletét magabiztosan uralta. A kritikusok méltán áradoztak hangképzéséről, technikájáról és muzikalitásáról, játékának szenvedélyességéről és szabadságáról. Életének utolsó évtizedében komoly betegséggel küzdött, a hangversenyek száma fokozatosan csökkent, végül nagyon fiatalon – 55 évesen –, 1979. augusztus 13-án halt meg egy zürichi kórházban.

Hogy a könyv szerzője, L. Beke Ágnes hogyan talált rá könyve főszereplőjére, az is kisebbfajta csoda: Japánig kellett elutaznia, hogy rábukkanjon Martzy Johanna lemezeire. A Filharmóniai Társaság művészeként 1998-ban Tokióban töltött néhány napot, szállodájuk közelében pedig éppen egy hétemeletnyi, CD-lemezeket forgalmazó áruház volt. L. Beke Ágnes a régi lemezekkel teli legfelső emeleten bukkant rá a Martzy-lemezekre, melyek életre szóló, óriási hatást tettek rá. A „találkozásból” azóta is tartó, tiszteletteljes rajongás lett,

melynek eredménye a *Marty Johanna hegedűművész, a szépség szenvedélyes szolgálója* című könyv.

A gazdag képanyag – 159 kép – származási helyét a kötet végi lista sorolja fel (273-278.), a 279. oldalon pedig a kiadványban említett művészekkel kapcsolatos videók linkjei teszik teljessé a tartalmat. L. Beke Ágnes könyvében nem titkolja csodálatát és elfogultságát főhőse iránt, akiről természetes elköteleződéssel, nagy empátiával és szeretettel ír. Könyvének köszönhetően nemcsak Martzy Johannát mentette meg a feledéstől, de a korszakot és a hegedűművész kortársait, életének főbb szereplőit is közelebb hozta az olvasóhoz.

(L. Beke Ágnes: *Marty Johanna hegedűművész, a szépség szenvedélyes szolgálója*. Budapest: Püski Kiadó, 2021, 282 oldal.)